

קובל

(Kovel). עיר בוהלין, כיום באוקראינה. בין שתי מלחמות העולם היתה בתחום פולין. ערב מלחמת-העולם השנייה התגוררו בה כ-13,200 יהודים, מכלל 27,677 תושביה. לאחר 1939 נוספו בה פליטים רבים שנמלטו משטחי פולין הכבושים בידי הגרמנים. ב-28 ביוני 1941 כבשו הגרמנים את ק'. בימי הכיבוש הראשונים נחטפו כ-1,000 יהודים ונרצחו. השלטון המקומי האוקראיני, שהיה עויין את היהודים, התעלל בהם ומנע הספקת מזון להם, הפסיק את זרם החשמל והמים ועוד. בסוף יולי 1941 נאלצו היהודים למסור את כול ספרי-התורה, ואלה הועלו באש בפומבי. אחרי-כן הוחרמו דברי הערך והוטל על היהודים תשלום כופר. ב-21 במאי 1942 הוקמו שני גטאות, האחד בעיר החדשה, לכ-8,000 נפש, עובדים ובני משפחותיהם שצויידו באישורים מיוחדים, והשני בעיר הישנה, לכ-6,000 נפש שלא היו להם אישורים. ב-2 ביוני 1942 הוקף הגטו השני, ושלושה ימים נמשכה הוצאת תושביו אל מחוץ לעיר ורציחתם. ב-19 באוגוסט הוחל בחיסול גטו העובדים. רבים ניסו לברוח ולהסתתר, אך נתפסו ורוכזו בבית-הכנסת הגדול. שם חרטו על קירותיו את צוואותיהם וקריאותיהם לנקמה. ב-6 באוקטובר 1942 נסתיים חיסול יהודי ק'. כבר בראשית מאי 1942 הגיעו לק' פרומקה פלוטניצקה ותמה שניידרמן, שליחות המחתרת מורשה. בשובן לורשה מסרו על קבוצות מורדים בגטו שהבריחו נשק ממחסן והעבירוהו ליחידת פרטיזנים סובייטים באיזור. יחסו העויין של מפקד היחידה מנע יציאה של הקבוצה ליער, ורק יחידים נמלטו ליערות בסביבה. ב-6 ביולי 1944 שוחררה ק', אחרי קרב ממושך שבו נהרסה העיר. בימים הראשונים נתקבצו בק' כ-40 יהודים שיצאו מהיערות וממחבואים.

עיתונות המחתרת בגטו ורשה אודות גירוש יהודים מקובל ורציחתם

קובל (Kowel)

עד ל-27 במאי היה היחס ליהודים בקובל טוב יחסית. הממונה הגרמני על העיר, קמפף התייחס ליהודים טוב יחסית ולא התיר נגישות מיוחדות בהם. לא היה אפילו רובע מגורים יהודי מיוחד בעיר. במחצית השנייה של החודש התחלף הממונה על העיר. במקומו של הגרמני ההגון נתמנה רוצח, נאצי שונא ישראל. ב-27 במאי התפרסמו מודעות ברחובות קובל בדבר הקמת שני גטאות: גטו אחד בסביבת רחוב קוליובה (Kolejowa) – הגטו "האריסטוקרטי", בעבור הנדרשים (לממונה נקבע הגרמני קסנר) והגטו השני בפיאסקי (Piaski), בעבור היסודות הבלתי-פרודוקטיביים (הממונה רך). היהודים נצטוו לעבור לגטאות תוך חמש שעות.¹

ב-31 במאי בערב הופיע ביודנרט הממונה על העיר, שיכור כלוט והביא עמו חבילה של 1,400 כרטיסי עבודה בעבור היהודים, דהיינו בעבור אלה המתגוררים בגטו האריסטוקרטי. ב-2 ביוני ארגנו אנשי הס"ס משפט לאנשי היודנרט, הם האשימו אותם בניסיון לשחד את הממונה על העיר קמפף. כולם נידונו למוות. **כשהובילו אותם להוצאת פסק הדין אל הפועל, הצליח אחד מהם להימלט, היה זה כפי הנראה - - -** בו ביום נדרשו להתייצב בכיכר השוק לשעבר כל היהודים שלא קיבלו כרטיסי עבודה. נמצאו אז בקובל כ-14,000 יהודים. מתוך אלה התייצבו 8,000, כ-1,000 יהודים הסתתרו בעיר, **כ-1,000 בייחוד הצעירים, נמלטו לכפרים שבסביבה**. 3,500 נמנו על העובדים. אלה שהתייצבו לא העלו על הדעת שמצפה להם פסק דין מוות. פשטו שמועות שגם בזדולבונוב (Zdołbunów) כינסו את היהודים למקום אחד ובינתיים הכינו בעבורם את הגטו. אך הגרמנים ערכו מעשה פרובוקציה שפל. נשמעה צעקה Nach Hause, "הביתה" והאנשים פנו לבתיהם. באותו רגע פתחו הגרמנים באש ובני אדם רבים נספו בו במקום. את הנותרים גירשו לכפר באחוב (Bachów) הסמוך לקובל. במקום היו כבר קברי המונים שהוכנו מראש (בין הנרצחים נמצא גם היועץ מאוריצי מייזל, מי שהיה יושב-ראש הממונה האחרון של ועד הקהילה בוורשה). ב-9 בחודש הטילו על האוכלוסייה היהודית כופר בסך מיליון רובל ונתנו פסק זמן להבאתו עד ה-11 ביוני. ב-10 בחודש, יום לפני המועד שנקבע, הופיע הממונה על העיר ביודנרט

¹ בקובל, עיר במחוז ווהלין, ישבו לפני המלחמה כ-13,000 יהודים. העיר היתה בשנתיים הראשונות בשטח שנכבש על ידי ברית-המועצות. הגרמנים כבשו את קובל ב-28 ביוני 1941 ובמאי 1942 הוקמו בה שני הגטאות. זו היתה חלוקה שנועדה להפריד בין יהודי העבודה (שמנו כ-8,000) ויהודים בלתי-מועילים (שמנו כ-6,000). ביוני 1942 החלו הגרמנים בחיסול הגטו השני, של ה"בלתי-מועילים". השארת חלק מיהודים לצורכי העבודה וחיסול היהודים הבלתי-נחוצים, היתה יסוד מרכזי במדיניות הגרמנית בבילורוסיה לאחר השלב הראשון של הכיבוש. ראו: Gerlach, *Kalkulierte Morde*, pp. 655ff.

(שנתמנה ב-2 בחודש, למחרת הטבח בחברי היודנרט הקודם); הוא מצא בקופת היודנרט רק 100,000 רובל ולקח אותם. ולא זו בלבד אלא שרצח את כל האנשים שנמצאו אותה שעה בבניין היודנרט. את המועד לתשלום הכופר דחו ל-15 בחודש, אך העלו את הסכום ל-1,500,000 רובל ונוסף על כך הוטל על היהודים להביא את כל חפצי הערך, תכשיטים וכו'. ב-15 בחודש שולם אמנם הכופר והובאו גם כמה ק"ג של חפצי ערך, תכשיטים וזהב. ב-14 בחודש נצטוו כל הגברים להסתפר ולבוא לעבודה ללא כובעים. בו בזמן נקבע כי מותר ליהודים להימצא מחוץ לביתם בין השעות 5-8 בבוקר ובין 12-2 בצהריים. בשעה שבע בערב על היהודים לשכב לישון ושערי בתיהם חייבים להינעל. **אשר לנוער היהודי, נמסר כי רבים מהם נמלטו לפלוגות פרטיזנים, הפועלות בסביבה. כמעשה "נקם" על הריגת שני אנשי ס"ד, נרצחו 113 יהודים ברובנה (Równe).**

(ידיעות*, 18 ביולי 1942)

*עיתון של תנועת דרור- החלוץ

מקור: דניאל בלטמן (עורך), *גטו ורשה - סיפור עיתונאי*, יד ושם, ירושלים 2002, עמ' 416-417.

ההיסטוריון ישראל גוטמן על תפקידן של הקשריות היהודיות במחתרת במהלך המלחמה

אדם בעל מראה לא יהודי היה בימי השואה בעל קניין רב ערך, מופלה לטובה בחסד הטבע, מחזיק בידו קרש הצלה אל עולם החופש. קנאה עוררו המועטים והנבחרים, שזכו בעיני תכלת ושערות בהירות, תעודת הכשר כמוסה וסיכוי לצאת מן הכלל ולחיות. ואמנם, אותן נערות יהודיות, בעלות מראה "ארי" מושלם וללא חותם יהודי על גופן, היו בעלות הסיכוי הנדיר לנצח במלחמה אכזרית זו על הזכות להתקיים קיום פיזי. אולם המקשרות לא חשבו מעולם כיצד לשמור על חייהן-הן. ואולי חשבו תכופות על הסיכוי השמור להן כפרטים ונאלצו בלי הרף להיאבק ולהתגבר על הפיתוי. כך או אחרת כל שליחות שעשו בדרכים כמוה כצניחה של צנחן. אומרים שצנחן מעולם אינו מסתגל לקפיצה אל תוך החלל. כל פעם בא מחדש הפחד ומתדפק ותוקף. וכן כל שליחות חדשה של המקשרת הוא קרב, ומדי פעם קרב קשה יותר.

לכל מקשר המשוטט בדרכים הופעה מקורית שסיגל לעצמו. ההתחפשות הולמת את הפנים, התנועות, המראה הכללי. הפולנים הם מומחים גדולים לבילוש אחר יהודים. אותם אין להטעות בצבע העיניים וגון השערות. הם פותרים את חידת המוצא על פי מבט מקרי של אי בטחון, לפי צעדי ההליכה, שיבוש השפה הקל שבקלים. בגטו שוררים רעב, מחלות וצפיפות. אך בתוך הגטו בתוך-עמך הנך יושב, מוקף ידידים ושותפים לגורל. ואילו המקשר היהודי השלוח כחץ אל בין הנכרים – חייב לחיות בהעמדת פנים תמידית. מבט בוחן של שכן על ספסל בתא הרכבת – מקפיץ ודורך את החושים; המקשר נאלץ להקשיב לשיחות על יהודים, לבלוע דברי קלס ושמחה לאיד – ולהחריש. המקשר צריך ללמוד להתפלל כנוצרי ולקלל כפולני מלידה. כל הופעתו היא משחק על הבמה. והסטיה הקלה משיגרת המשחק, פליטת פה זעירה או התפרצות רגעית – עלולות לחרוץ גורל. [...] פרומקה פלוניצקה, שליחת "דרור" , רצינית ועשויה ללא חת, עברה את **מרחב ווהלין, זה הריכוז היהודי הצפוף, וגילתה כי בקוטר רחב של ערים ועיירות לא נשאר סימן חיים יהודיים ורק בקובל קיים עדיין יישוב יהודי**

מסוגר.

מקור: גוטמן ישראל, **מרד הנצורים**, מורשת, בית עדות ע"ש מרדכי אנילביץ', ת"א 1993, ע"מ 204-205, 220.

מיומנו של עמנואל רינגלבלום על חייקה גרוסמן ופרומקה פלוטניצקי

הנערות הגיבורות חייקה, פרומקה¹ והאחרות הן נושא הראוי לעטו של סופר גדול. נערות אמיצות וגיבורות הנוסעות הלך ושוב לערים ועיירות בפולין. מצויידות בתעודות אריות כפולניות או אוקראיניות. אחת מהן עונדת אפילו צלב שאינה נפרדת ממנו, וחשה בגטו בחסרונו. מדי יום ביומו הן נתונות לסכנות הגדולות ביותר. הן סומכות על מראה פניהן הארי ועל המטפחות העוטפות ראשיהן. הן מקבלות על עצמן את השליחויות הקשות ביותר וממלאות אותן מבלי להניד עפעף וללא צל של היסוס. יש צורך לנסוע לוויילנה, לביאליסטוק, ללבוב, ללובלין, לצ'נסטחוב, לראדום ועוד ולהבריח לשם "סחורות טריפה", כגון פרסומים מחתרתיים, תיעוד, כסף – את הכל הן תעשינה כדבר טבעי ומוכן. צריך להציל חברים מוויילנה, מלובלין או מערים אחרות – מקבלות הן על עצמן את השליחות. שום מניעות ומכשולים אינן עומדים בפניהן. כדי לנסוע אל מחוץ לגרל גוברנמן, צריך להתוודע אל הממונים הגרמנים על הרכבת, כי לשם רשאים לנסוע רק בעלי רשיונות מעבר מיוחדים והן עושות אז את הדבר בפשטות, כאילו היה זה מקצוען ומגיעות למקומות שאליהן לא הגיע אף נציג של מוסד יהודי כלשהו – כגון ווהלין, ליטא. הן הראשונות שהביאו את בשורת הטרגדיה של ווילנה. והראשונות שהביאו דברי עידוד וסיוע לשארית הפליטה בוויילנה. כמה פעמים ראו את המוות עין בעין? כמה פעמים נעצרו, כמה פעמים נערכו אצלן חיפושים? אבל המזל שיחק להן. שליחי מצווה אינם ניזוקים. באיזה פשטות וענווה הן מדווחות על נסיעותיהן ברכבות שמהן חוטפים נוצרים, גברים ונשים, לעבודה בגרמניה. האשה היהודיה רשמה דף מפואר בהיסטוריה של מלחמה זו. החייקות והפרומות יתפסו בהיסטוריה זו מקום ראשון. הנערות הללו אינן יודעות מנוחה מהי. אך זה עתה באו מצ'נסטחוב, אליה הובילו "סחורה טריפה", וכבר תוך שעות ספורות יש לנסוע שוב, והן עושות זאת ללא היסוס וללא רגע של מנוחה.

מקור: רינגלבלום עמנואל, יומן ורשימות מתקופת המלחמה, כרך א', יד ושם, ירושלים 1992, ע"מ 365-366.

¹ חייקה גרוסמן, חברת "השומר הצעיר" מקשרת בין גטו וארשה לגטו ביאליסטוק. חברת הכנסת ה-7, ה-8 וה-11. ראה גרוסמן ח', אנשי המחתרת, תל אביב 1965. האחיות פרומקה (ילידת 1911) וחנצה (1918) פלוטניצקי חברות תנועת "דרור פריהייט" וה"ארגון היהודי הלוחם" שבשליחותו פעלו כמקשרות בין הגטאות. פרומקה נפלה בבונקר בגטו בנדין ב-3.8.1943 ואחותה חנצה לוחמת גטו ורשה נפלה ב-20.4.1943. וראה "חנצה ופרומקה" מכתבים ודברי זכרון, תש"ה; מ' ניישטט (עורך), חורבן ומרד של יהודי ורשה, תל אביב 1947, עמ' 398-402 וכן "מכתב אחרון", ספר מלחמת הגטאות, 1957 עמ' 358-359 וכן לפי המפתחות שם.